

De ontzetting van het kiesrecht bij veroordeelde personen: Een Belgische casestudie

“No incarceration without representation.”

Dit citaat wordt wel eens gebruikt in Amerikaanse debatten om het ontnemen van stemrecht bij gevangenen aan te klagen. Het onderzoek is vertrokken vanuit de verwondering waarom het ontnemen van stemrecht bij gevangen niet tot een academisch en maatschappelijke debat leidde in België in tegenstelling tot in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Binnen een samenleving die opkomstplicht hoog in het vaandel draagt, is het merkwaardig te noemen dat de ontzetting van het kiesrecht bij gevangenen niet wordt geproblematiseerd. Voorstanders van het behoud van opkomstplicht stellen immers de inclusie van alle burgers als noodzakelijke voorwaarde voor het representatief karakter van de Belgische democratie (Engelen, 2005: 54). Doorheen de geschiedenis werd er gesleuteld aan het inclusief karakter, wat zich manifesteert in de geleidelijke, maar constante uitbreiding van het stemrecht. Het algemeen enkelvoudig stemrecht strekt zich vandaag uit over de hele bevolking, met uitzondering van minderjarigen, mensen met een verstandelijke beperking, inwonende niet-burgers¹ en bepaalde gevangenen. Het gebrek aan stemrecht van de drie eerste groepen kreeg maatschappelijke belangstelling in tegenstelling tot de kiesonbekwaamheid van gevangenen. In het kader van mijn masterproef worden de redenen voor de afwezigheid van een Belgisch debat achterhaald. Hiervoor drong een goed begrip van de wetgeving omtrent de ontzetting uit het stemrecht bij gevangenen zich op.

In de loop van het onderzoek stelde ik vast dat de desbetreffende rechtsbepalingen verspreid waren over rechtspraak en twee rechtsboeken: Kieswetboek en Strafwetboek. Vanuit een historisch perspectief bleken er zich overhevelingen voor te doen tussen deze twee rechtsboeken. Tegenwoordig kan de rechter de ontzetting van het kiesrecht enkel als bijkomende straf opleggen vanaf een correctionele straf van vijf tot tien jaar. De belangrijkste aanleiding hiertoe was het arrest van het EHRM in de zaak *Hirst v. United Kingdom* (EHRM, *Hirst v. United Kingdom*, 6 oktober 2005). In België werd vanaf deze gebeurtenis de materie van het Kieswetboek overgedragen naar het Strafwetboek door de wet van 14 april 2009 houdende verscheidene wijzigingen inzake verkiezingen (*BS* 15 april 2009). Ondanks deze juridische wijzigingen, braken er geen maatschappelijke controversies uit in België naar aanleiding van deze zaak, terwijl het wel degelijk het geval was in de Angelsaksische landen.

¹ Voor de Belgische federale verkiezingen.

Een eerste verklaring voor het uitblijven van een Belgisch debat is het proportioneel aandeel van gevangenen op de totale Belgische bevolking. In België ontbreken gedetailleerde cijfers van het gevangeniswezen. Als we aannemen dat alle gevangenen in België ontzet zouden zijn uit hun kiesrecht, komen we op basis van het Jaarverslag van het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen 2012 op een percentage van 0.1. Dit percentage is miniem ten opzichte van de 20% minderjarigen in 2012 en zou kunnen verklaren waarom er geen maatschappelijke aandacht is voor de ontzetting van het kiesrecht bij gevangenen. Jeff Manza en Christopher Uggen tonen aan dat het bestaan van het fenomeen een politieke impact heeft (gehad) op de Amerikaanse samenleving (Manza & Uggen, 2006:191-192). Niet alleen het lagere aantal gevangenen, maar ook het feit dat hun stem een kleinere politieke weerslag zou betekenen voor de Belgische samenleving met een proportioneel kiesstelsel, kan de afwezigheid van een debat verklaren. Een derde verklaring lijkt te maken te hebben met het gebrek aan politisering van de structurele achterstellingen die de ontzetting van het kiesrecht kan betekenen voor bepaalde delen van de bevolking. In de VS is de maatschappelijk aandacht voor ‘felony disenfranchisement’ voortgekomen vanwege het discriminerend effect op de politieke participatie van Afro- en Latijns- Amerikanen in de Amerikaanse samenleving² (Manza & Uggen , 2006: 9-10; Beckman, 2009: 121- 122). De masterproef toont aan dat heel wat informatie voor de Belgische case ontbreekt om dit debat te voeren.

Een vierde verklaring is dat de Belgische wetgeving doorheen de geschiedenis aan wijzigingen onderhevig was waardoor mogelijkermits maatschappelijk protest of politieke reflecties uit bleven. Wetswijzigingen aangaande ‘felony disenfranchisement’ zijn in de Verenigde Staten moeizaam door te voeren (Katzenstein; Ibrahim & Rubin, 2010: 1036). In België daarentegen werden de wetgevingen, zoals naar aanleiding van de zaak *Hirst v. United Kingdom*, quasi onmiddellijk aangepast. De Belgische staat wijzigde de wetgeving rond de ontzetting van het kiesrecht bij gevangenen in lijn met de Europese richtlijn. In de plaats van hier als individuele lidstaat over te reflecteren en gekozen beleid uitvoerig te verantwoorden, schaar België zich achter de verantwoording gegeven op het Europese niveau in het arrest (EHRM, *Hirst v. United Kingdom*, 6 oktober 2005). Een vijfde verklaring voor de afwezigheid van een Belgisch maatschappelijk debat is dat België inzake ontzetting van het kiesrecht bij gevangenen dezelfde visie deelt dan Europa. Daardoor wordt de argumentatie overgenomen van een hoger niveau en lijkt men op nationaal niveau niet bij stil te staan.

² Door de oververtegenwoordiging van Afro- Amerikanen en Latijns- Amerikanen in de gevangenschappen en in de criminaliteitsstatistieken in de VS heeft de intrekking van het kiesrecht van gevangenen een veel groter effect op deze groepen (Beckman, 2009:121-122).

De laatste verklaring voor de afwezigheid van een Belgisch maatschappelijk debat bleek uit het onderzoek van parlementaire handelingen en juridische documenten. Het werd duidelijk dat de nadruk eerder ligt op de technische en praktische uitwerking van wetten dan op een werkelijke verantwoording. De manier waarop geschreven wordt over de ontzetting uit het kiesrecht getuigt van een 'vanzelfsprekendheid'. Tweemaal vinden we het woord 'onwaardige burger' terug in deze context maar nergens wordt beschreven wat hier exact mee bedoeld wordt. Kunnen we in een democratische rechtsstaat aanvaarden dat de schending van een dergelijk fundamenteel recht verantwoord wordt door het gebruik van één label 'onwaardige burger'? Indien we beleidsmakers niet nadrukkelijker wijzen, op de noodzaak tot een verantwoording van een beleid, dreigen we te vervallen in onkritische houdingen. De Belgische samenleving beschouwt zichzelf als een democratische samenleving die streeft naar een zo groot mogelijke inclusie van haar burgers in het proces van politieke besluitvorming. In het kader van deze masterproef heb ik willen wijzen op de grenzen van het universeel stemrecht. Wanneer hier uitzonderingen op bestaan, moeten deze 'democratische exclusies' gerechtvaardigd worden, ook als individuele lidstaat.

